

Conjunctuurtest najaar 2011

Vereniging FME-CWM, Zoetermeer, september 2011

Kasper Buiting, beleidsadviseur Onderzoek en Economie

www.fme.nl

© Alle rechten voorbehouden. Niets van deze uitgave mag zonder bronvermelding worden gekopieerd, gedownload, vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier.

Algemeen

Aan deze halfjaarlijkse conjunctuurtest hebben 341 ondernemingen met in totaal 53.000 werknemers deelgenomen. De verdeling naar bedrijfsgrootte van de geënquêteerde bedrijven is weergegeven in figuur 1.

Figuur 1: Verdeling deelnemers enquête naar bedrijfsgrootte

Bedrijfsgrootte	Percentage van de deelnemers
0 – 10 werknemers	12,7%
11 – 50 werknemers	46,7%
51 – 100 werknemers	19,2%
101 – 250 werknemers	13,9%
251 – 500 werknemers	4,1%
> 500 werknemers	3,3%

Resultaten eerste helft 2011

Het afgelopen half jaar heeft de sector een stevige groei doorgemaakt. Ten opzichte van de tweede helft van 2010 steeg de omzet met 10,4% (zie figuur 2). Deze groei is hoger dan die in de tweede helft van 2010 en werd nog breder gedragen. Minder dan een kwart van de bedrijven heeft te maken gehad met een negatieve groei (22,1%). In de tweede helft van 2010 was dat nog 23,1%.

De export nam sterk toe met 14,3%. Toch meldt 21,8% van de exporterende bedrijven een dalende export in de genoemde periode.

De orderpositie van de geënquêteerde bedrijven is sterk verbeterd, de groei bedroeg 8,2%. De investeringen zijn in de eerste helft van dit jaar fors gegroeid met 23,7% (t.o.v. 12,6% in de tweede helft van 2010).

Ook is gevraagd naar de ontwikkelingen op het gebied van productie, voorraden en winstgevendheid. Daaruit blijkt dat de productie met een groei van 10,8% gelijke tred hield met de omzetgroei. De voorraden namen toe met 3,6%. De winstgevendheid van bedrijven in de technologische industrie is het afgelopen half jaar sterk verbeterd met 16,6%.

Figuur 2: Resultaten en verwachtingen

	Resultaten 1 ^e helft 2011 (t.o.v. 2 ^e helft 2010)	Verwachtingen 2 ^e helft 2011 (t.o.v. 1 ^e helft 2011)
Omzet	+ 10,4%	+ 0,6%
Export	+ 14,3%	+ 2,5%
Orderpositie	+ 8,2%	+ 1,7%
Investerings	+ 23,7%	+ 7,6%
Productie	+ 10,8%	+ 0,6%
Voorraden	+ 3,6%	- 5,1%
Winstgevendheid	+ 16,6%	+ 2,9%

Verwachtingen tweede helft 2011

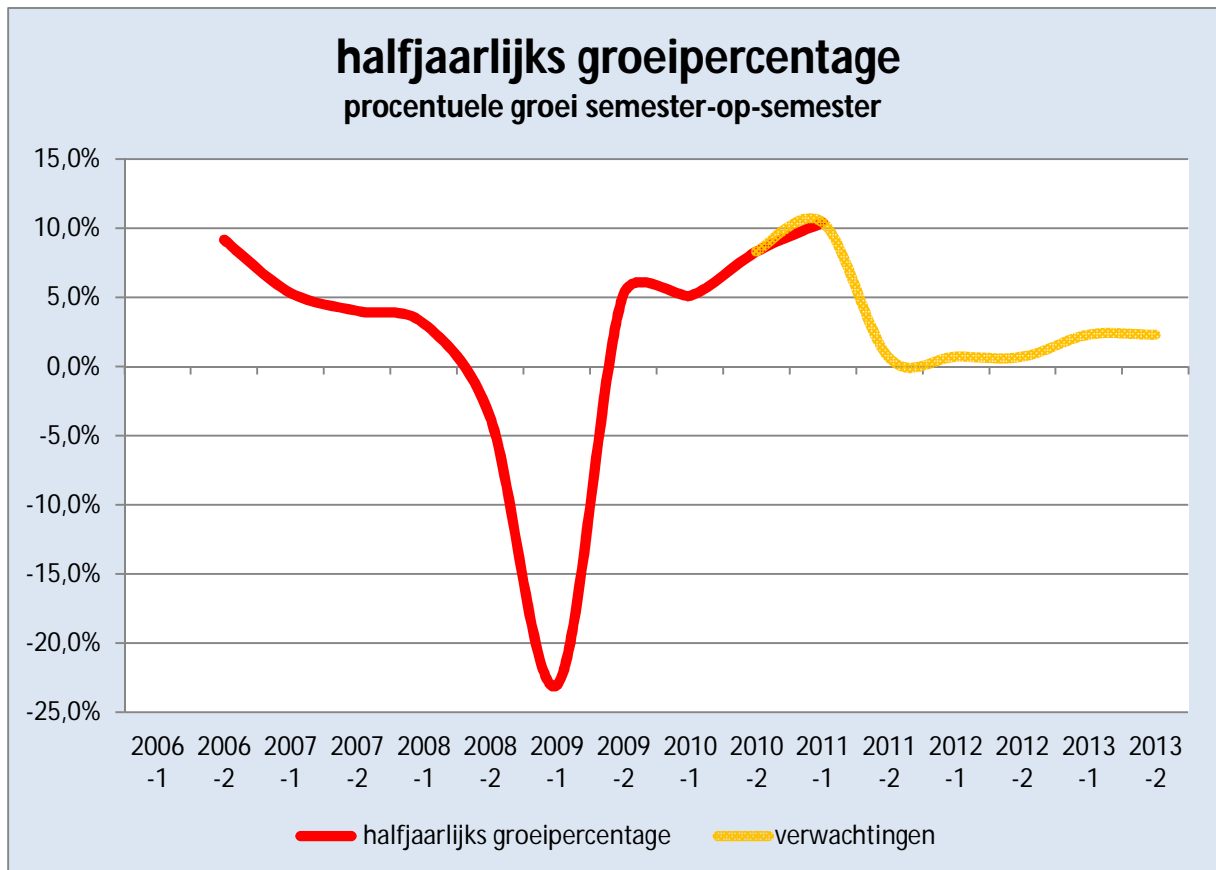
De verwachtingen staan in schril contrast met de uitstekende cijfers van de eerste helft van dit jaar. De stemming onder de ondernemers in de technologische industrie is volledig omgeslagen. In het voorjaar verwachtten de ondernemers nog een omzetgroei van 6,9% voor de tweede helft van dit jaar. Nu geven ze aan dat deze met slechts 0,6% zal toenemen ten opzichte van de eerste helft van dit jaar (zie figuur 2). De overige indicatoren laten eenzelfde beeld zien. De export - de motor achter het herstel van de sector en van de Nederlandse economie - neemt nog met slechts 2,5% toe. De groei van orders valt terug naar 1,7%, de groei van de productie naar 0,6% en ook van de hoge rendementsgroei wordt afscheid genomen (2,9%). De investeringen groeien weliswaar met 7,6%, maar dit is een forse terugval vergeleken met de 23,7% groei in de eerste helft van het jaar. Opvallend is dat de ondernemers aangeven hun voorraden af te gaan bouwen. Men heeft geleerd van de crisis van 2008 en gaat nu eerst uit bestaande voorraden leveren om zodoende het werkkapitaal te verkleinen.

Langdurige groeivertraging

De ondernemers in de technologische industrie geven aan dat ze verwachten dat de groeivertraging langere tijd zal duren. Voor 2012 verwachten zij over het gehele jaar een groei van 1,1% (zie figuur 3). In 2013 zal deze aantrekken tot 3,5%.

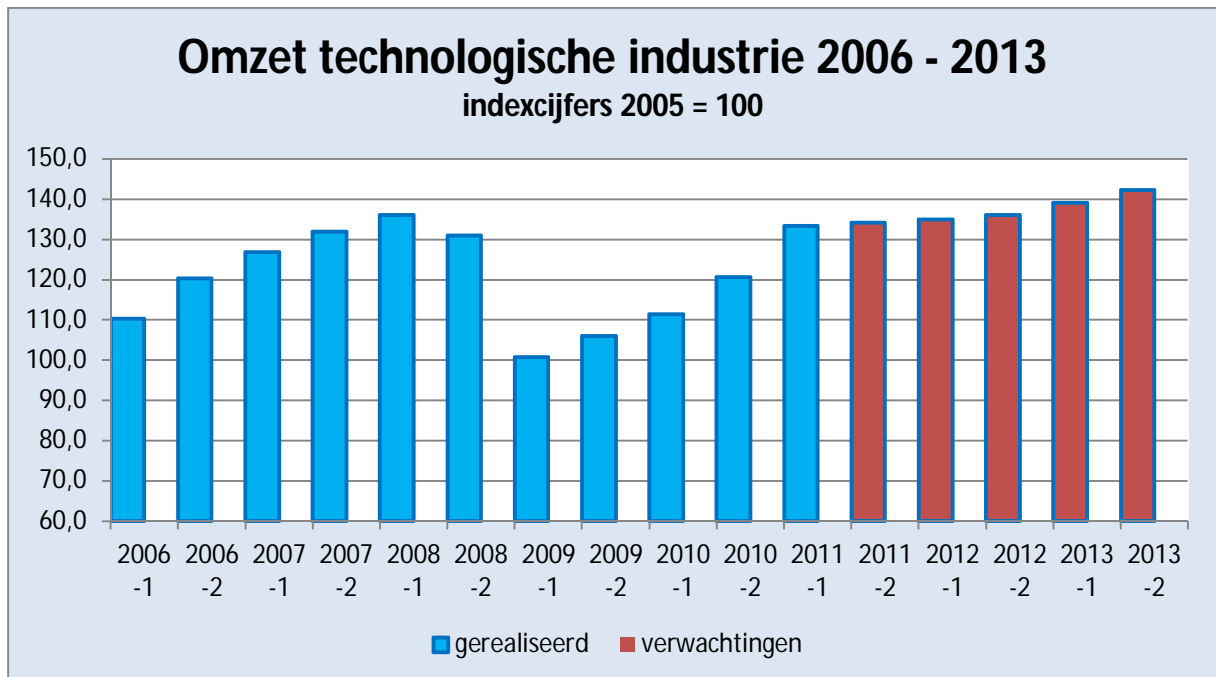
Dit betekent dat de sector pas volgend jaar de omzet van 2008 zal overtreffen, in tegenstelling tot de eerdere verwachting dat dat eind dit jaar al het geval zou zijn (zie figuur 5). Het komt er op neer dat de sector sinds 2008 per saldo geen vooruitgang heeft geboekt en dat robuuste groei voorlopig uit het zicht is verdwenen.

Figuur 3: Halfjaarlijkse omzetgroei 2006 - 2013

Bron: CBS Statline 2006 – 2009; FME-conjunctuurtest 2011

Figuur 4: Omzetontwikkeling technologische industrie 2006 - 2013

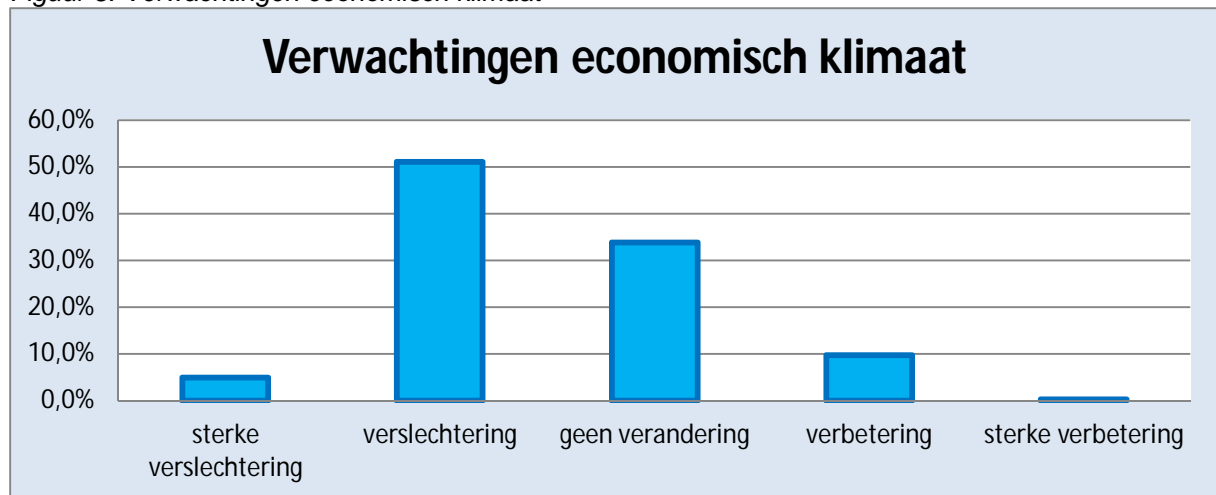

Bron: CBS Statline 2006 – 2009; FME-conjunctuurtest 2011

Economisch klimaat

De verwachtingen in de technologische industrie zijn door de ondernemers fors naar beneden bijgesteld. Dat heeft alles te maken met de huidige problemen in de Europese en wereldeconomie. Gevraagd naar hun verwachtingen ten aanzien van het economisch klimaat, reageren de ondernemers in de technologische industrie overwegend negatief. Maar liefst 56% verwacht het komende halfjaar zelfs een verdere verslechtering, terwijl slechts 10,1% een verbetering verwacht (zie figuur 5).

Figuur 5: Verwachtingen economisch klimaat

Het pessimisme onder ondernemers is begrijpelijk, want er zijn weinig aanknopingspunten voor optimisme. Het is op dit moment volstrekt onduidelijk waar eventuele groei vandaan moet komen. De groei in de eurozone is verdwenen. Duitsland - de belangrijkste handelspartner van Nederland en van de technologische industrie - laat ook een groeivertraging zien. In Nederland houden overheid en consumenten de hand op de knip. Op mondiaal niveau speelt hetzelfde. De VS heeft te maken met economische groeivertraging, een hoge werkloosheid en een grote overheidsschuld. De opkomende economieën en nieuwe economische grootmacht China springen onvoldoende bij om de groeivertraging in de westerse wereld te compenseren. Als gevolg daarvan valt ook de groei van de wereldhandel terug. Ook de tsunami en daaropvolgende nucleaire ramp in Japan en de gevolgen van de Arabische Lente hebben een negatieve invloed op het economisch klimaat. Voeg daarbij de schulden crisis en het allesoverheersende afnemende vertrouwen en het beeld is compleet: ondernemers hebben weinig reden tot optimisme op korte termijn.

Grootste problemen Nederlandse economie

De problematische en gecompliceerde wereldeconomie was aanleiding om de ondernemers in de technologische te vragen wat zij beschouwen als de grootste problemen voor de Nederlandse economie. De resultaten zijn weergegeven in figuur 6.

De ondernemers zien de schulden crises van Europa en de VS en het gebrek aan politieke besluitvaardigheid op Nederlands, Europees en mondiaal niveau als de grootste problemen voor de Nederlandse economie. Meer dan 80% van de ondernemers noemt beide zaken een probleem of zelfs een groot probleem.

Andere kwesties, zoals tekorten aan grondstoffen, gevolgen van de Arabische Lente of dalende beurskoersen, worden veel minder als een probleem beschouwd.

Figuur 6: Problemen voor de Nederlandse economie

Problemen voor de economie	Probleem of groot probleem	Score*
Monetaire problematiek (schuldencrisis)	84,6%	<u>3,26</u>
Gebrek aan politieke besluitvaardigheid (in NL, Europa en VS)	81,4%	<u>3,29</u>
Concurrentie opkomende economieën	35,0%	<u>2,19</u>
Tekorten / olopende prijzen grondstoffen etc.	58,8%	<u>2,65</u>
Dalende beurskoersen	50,6%	<u>2,40</u>
Gevolgen Arabische Lente	12,3%	<u>1,38</u>
Afnemend consumentenvertrouwen	65,4%	<u>2,78</u>
Afnemend producentenvertrouwen	65,1%	<u>2,81</u>

De score is berekend op basis van de antwoorden van de ondernemers. Zij konden aangeven in hoeverre zij een ontwikkeling als een probleem beschouwen. Een score van 0 betekent hier: De ondernemers beschouwen dit onderdeel als geen enkel probleem. Een score van 4 betekent dat dit onderdeel als een groot probleem wordt beschouwd.

Groeibelemmingen

In figuur 7 hebben wij de, volgens de bedrijven in de technologische industrie belangrijkste, belemmingen voor groei van hun onderneming weergegeven. Vraagterugval wordt beschouwd als de belangrijkste groeibelemming. Maar liefst 71,4% van de ondernemers beschouwt dit als een (groot) probleem.

Problemen met kredietverlening zijn door de ondernemers nog niet voorzien. Toch schuilt hier een zeer giftige adder onder het gras. Toenemende eisen aan het bankwezen, gecombineerd met het opnieuw oplopende onderlinge wantrouwen tussen banken door nog niet afgeschreven verliezen, leiden uiteindelijk tot een dalende bereidheid van banken om het bedrijfsleven van kredieten te voorzien.

Opvallend is dat, ondanks de economische teruggang, een meerderheid van de ondernemers het tekort aan voldoende opgeleid personeel nog steeds als een (groot) probleem ziet.

Figuur 7: Groeibelemmingen

Groeibelemmingen	Probleem of groot probleem	Score
Tekort voldoende opgeleid personeel	50,6%	<u>2,44</u>
Personeelskosten / overcapaciteit	40,5%	<u>2,18</u>
Vraagterugval	71,4%	<u>2,90</u>
Betaalgedrag klanten / afnemers	40,7%	<u>2,20</u>
Beschikbaarheid / leveringsgedrag toeleveranciers	31,5%	<u>1,96</u>
Beschikbaarheid en verwervingskosten kapitaal	27,6%	<u>1,67</u>
Oplopende inkooprijzen	49,8%	<u>2,45</u>

De score is berekend op basis van de antwoorden van de ondernemers. Zij konden aangeven in hoeverre zij een belemmering als een probleem beschouwen. Een score van 0 betekent hier: De ondernemers beschouwen dit onderdeel als geen enkel probleem. Een score van 4 betekent dat dit onderdeel als een groot probleem wordt beschouwd.